افغان آپډیټ

افغان اپډیټ، سلواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۳ ګڼه

د افغانستان د تاریخ سپړل

د افغانستان د فرهنګي میراث په وړاندې ننګونې

قاچاق بس دی: د تاریخ د لوټولو په وړاندې جګړه

د افغانستان لارې په تیر او راتلونکې کې

د ملګرو ملتونو د مرستې د پلاوي د خپرونو څخه

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان اپډیټ

سلواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۲ گڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې کلتوري سکتور او په وړاندې یې ننګونې

د بریښدان کاسار لیکنه

د افغانستان تاريخ او لرغون پیژندنه د پالاایلیتک د ساحو څخه هم ۴۰ زره کاله اوږي چیرې چې د ډبرو د سامان آلاتو د لومړی بشري مېشتیدنې د ژوند نمونې/ نښې نښانې د ژیړو او اوسپنې د دورو له لارې په افغانستان کې څرګندې کړي او چیرې چې تمدن/مدنیت له کندهاره تر بلخه په غوړیدو وه او بیا اسلامي دوری ته چیرې چې غزنی، غور او هرات هم د کلتور او مدنیت په مرکزونو بدل شول، وغزید. یو شمیر زیاتې ستري نظرې هم په افغانستان کې رامنځ ته او تشکیل شوې، او د سیمې په خلکو او تاریخ او په بلخ کې د زردشت د پیل او د یونانیزم د خپریدو، د بودیزم د انکشاف او د اسلام د خپریدو او اسلامي هنر، خلکو، غرونو، لرغون پیژندنې ساحو او ادبیاتو باندې نه ورکیدونکی نښې نښانې پر ځای پریښودی چې دا ټول د خورا بډایه کلتوري میراث د څو اړخیزو طبقو شاهدې کوي.

دا تاریخي تنوع د دې هیواد په معاصر کلتور او ژبو کې هم منعکسه شوی چې په مساوي توګه د هیواد د شعر، ادبیاتو، هنر، موسیقي، نڅا او د هنر او معماري د عنعنوي بڼو له طریقه بیان شوی چې د پیړیو په جریان کې له یوه نسل څخه بل نسل ته د سوچه مهارتونو، علم او نظریو انتقال په ډاګه کوي. دغه ټول شیان د هیواد د ودانولو لپاره د شتمنې حیثیت لري او دغو ټولو شیانو د ملت د کلتوري او اقتصادي انکشاف په برخه کې ونډه درلوده. په معاصر افغانستان کې دغه نه لمس کیدونکی میراث لکه څنګه چې یونسکو ورته اشاره کوي، پوهه، مهارتونه او عنعنات د سولې او دوه اړخیزه تفاهم د خبرو اترو لپاره او د هیواد د پرمختګ لپاره یو ثابت بنسټ جوړوي.

په افغانستان کې د کلتوري سکتور لپاره د یونسکو ماموریت د افغانستان د خلکو او چارواکو څخه ملاتړ کوي څو د راتلونکو نسلونو لپاره د پیژندنې او تاریخ او همدارنګه د سولې او پایداره انکشاف د فرهنګ د رامنځ ته کولو لپاره د یوه پلاټ فورم په حیث د افغان بډایه کلتور ساتنه وکړي.

برسیره پردې، په افغانستان کې د کتلور سکتور د ګمارلو او عایدات موندلو لپاره لکه د سیمې د نورو هیوادونو په څیر د کلتوري تولیداتو د مشروع صادرولو او د کلتوري صنعتونو لکه عنعنوي کلتوری تولیداتو، مهارتونو او د ابتدایی فلمي صنعت لپاره ښه پوتانسیل لري. د افغانستان ګاوندي هیوادونو هم د هغه کلتوري توریزم کوم چې د ابریشم د لارې په اوږدو کې د چین او پخواني شوروی اتحاد په جمهوریتونو او همدارنګه د کلتوري او نوښتي تولیداتو او صادرولو څخه ترسره کیږي، ګټه پورته کړې.

په افغانستان کې د سولې او بیا رغونې د پروسې په هکله د کلتوري تمرکز ګټې هم روښانه دي. معلومه ده که چیرې په افغانستان کې د سولې فرهنګ ته وده ورکړل شي نو باید هغه د کلتوري تنوع په مفکورو او همدارنګه د ګډ ملي هویت چې د خپلې پیچلتیا په دننه کې تنوع پیژني، ځای ورکړل شي. د انکشاف په اړه کلتوري تګلاره هم د سولې د پیاوړتیا او د ګډ ملي هویت د رامنځ ته کولو له لارې د شخړو څخه د بهبود حالت ته څواب وایي او همدارنګه د متاثره شویو ډلو سره د هغوي د کلتوري هویتونو د بیا څرګندولو او ادعا کولو په برخه کې مرسته کوي څو د یوه نورمال حالت د رامنځ ته کیدو لپاره لار هواره کړي او همدارنګه پخواني مخالفي ډلې سره یو ځای کړي. نو پدې اړه په افغانستان کې د پایدارې سولې د تامین لپاره د کلتور لپاره ستر او روښانه نقش ته اړتیا لیدل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې او تنوع دغه بحث باید د افغاني میراث ټولو اړخونو او صنعتونو، موزیمونو د بیا رغونې، د هنري اثارو د خونو، تیاترونو او په عمومي توگه د ډله یزه رسنیو او همدارنگه د عنعنوي معماري او طراحی لپاره چې وکولای شي ځايي پایداره صنعتونه رامنځ ته کړي د ملاتړ له طریقه روښانه او عیني پایلې برابرې کړي. حتي په افغانستان کې د بیا رغونې په دغه ستونزمن حالت او داسې یوه سکتور کې چې کمې سرچینې او تمویل کوونکې لري، خو بیا هم کلتوري صنعت د افغانستان لپاره د نړیوالو نندارتونونو د دایرولو د هیواد د شتمنیو د ننداري او پیژندلو له طریقه او همدارنگه د لاسي صنایعو د مشروع سوداگرۍ له لارې په میلیونو ډالره عایدات تر لاسه کوي.
برسیره پر دې، د داسې نړیوالو نندارتونونو د ملي ویاړ گټې به ښکاره ډول مثبتې دي او کیدای شي د نړیوالې ټولنې په مرسته د دې سکتور ملاتړ د عینې هڅو له لارې لا هم پرمخ ولاړ شي.

سره له دې، په اوس حال کې هم په افغانستان کې د کلتوري انکشاف لپاره پوتانسیل کمزوری دی. د افغانستان کتلوري میراث په تیرو وختونو کې د نه تصور وړ زغم گاللی دی، خو لا اوس هم د تخریب، غارت او د جگړې د کلونو په ترڅ کې د بې پروایي، کورنیو جگړو او په اوس حال کې د یاغیتوب په معرض کې واقع شوی دی. د یو شمیر ښو هڅو برسیره، ځینې یادگاري ځلی د یونسکو او افغان چارواکو لخوا د نړۍ د اهمیت د ځرنگوالي په حیث پیژندل شوي، خو دا یا له منځه تللي یا د سرچینو او ماهرانو او د رسمي پالنې او بیړنیو تدارکاتو او ساتندویه تدبریونو د نه شتون له امله د نړیدو د خطر په معرض کې وافع دی، ځینې ساحې د روانې شخړې له وجې د نه لاس رسي وړ دي، نورې سیمې بیا د هغوي د غرنی موقیعت له امله د تجرید سره مخامخ شوی او د پالنې د مداخلتي او د حقوقي ساتنې فرصتونو د کمښت سره مخامخ کوي. د عمومي وکالت ترځنگ، یونسکو د جام، هرات، بامیانو او غزنی د ځلو په هکله د ساتنې او مستقیمو مداخلتونو په برخه کې فعاله ده، خو په ځانگړی توگه د هغو ولایتونو په هکله چې همدا اوس د شخړو له امله د نه لاس رسي وړ دی، زیات کار او هڅو ته اړتیا لیدله کیږي.

په داسې حال کې چې د اوسنی امنیتی وضیعت له امله په هیواد کې د لرغون پیژندنې د یو شمیر مهمو سیمو څخه لیدنه یو ستونزمن کار دی خو دا د یوې غیر رسمي سروې/ارزونې څخه ځرگندیږی چې یو شمیر سیمې د چور او کلتوري شتمنی د نا قانونه قاچاق په معرض کې واقع دي. د تاریخي او کلتوري شتمنیو د ساتنې په هکله د افغان چارواکو لخوا د ۲۰۰۴ کال د منع کولو سربیره، ناقانونه توکي- هغه توکي چې په قانوني لحاظ یې اصل نه وی تشخیص شوی، په ښکاره توگه ذخیره، اخیستل او خرڅ شویدی. د کلتوري شتمنی د ناقانونه صادراتو، وارداتو او مالکیت د انتقال د مخنیوي د لارو چارو په هکله د یونسکو د ۱۹۷۰ کال کنوانیسیون د صادراتو/وارداتو د مقررو په وضع کولو کوم چې افغانستان په ۲۰۰۵ کې لاسلیک کړی، هم ټینگار کوي. د کمو سرچینو د موجودیت له امله وضیعت ښه ندی او چارواکی نشي کولای د افغانستان د اوږدو پولو په مسیر کې قاچاق کنترول او یا د هیواد په کچه د لرغون پیژندنې د ساحو څخه لږ تر لږه نظارت ترسره کړي.

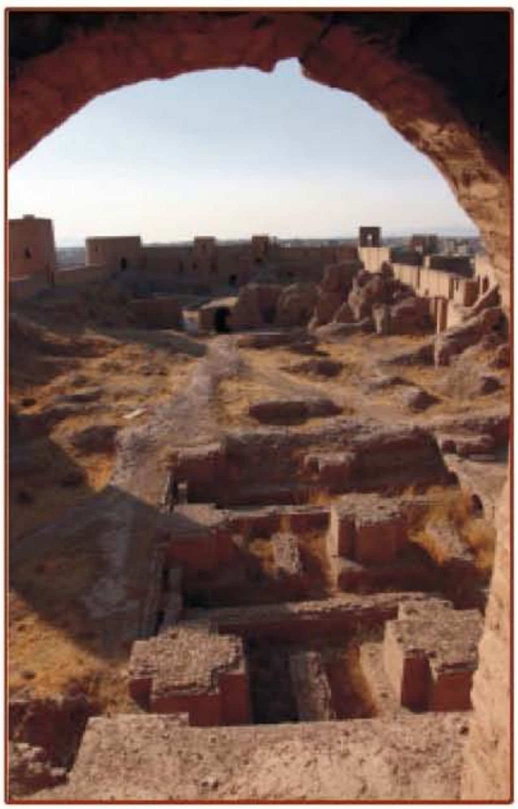

د دې ستونزې بل اړخ دا دی چې د زیات اهمیت یو شمیر ساحې لا هم نامعلومې پاتې دي خو کلیوالو او لوټمارانو ته چې د خپلو شخصي گټو لپاره چې دغه سیمی تر هدف لاندې نیسي، معلومې دي. نیستی، کلیوالی انزوا، په مشروع صنعت کې د فرصتونو نه شتون او د کلتوري میراث د بالقوه ارزښت په هکله د پوهاوي کموالی او همدارنگه په راتلونکی کې د پایداره کلتوري انکشاف د بالقوه نقش او د لرغونو ساحو د ویراني لپاره لار هواره وي. د دې حلقې وروستی اړیکه د هغو کسانو واردات او صادرات دی کوم چې دغه توکي په ناقانونه توگه اروپا، شمالي امریکا، او شرقي اسیا ته قاچاق کوي او نړۍ د دې مهمې سیمې او هیواد د نه تجدید کیدونکی مهمې سرچینې د تاریخی درک څخه محروموي.

د افغان ښارونو معماري او د کلیو سبک هم د شخړو او نامتوازن پرمختگ له امله له گواښ سره مخامخ دی. د افغان او نړیوالې ټولنې اکثریت د ورته نا سم تصور ښکار شوي دي چې گویا نوی کار همیشه ښه وي او د عنعنوي تعمیرونو مواد او ډیزان باید هرومرو په کانکریټي، اوسپنیزو او عصري موادو تبدیل شي. دا نه یوازې، بلکه د هرات، کابل، بلخ او د هیواد په یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر نورو ولایتونو کې تاریخي مرکزونه هم په بشپړه توګه د انکشاف په نوم په خاصو ساحو کې د نوی انکشاف لپاره د زون بندي د هر ډول تصور څخه پرته یا په نورو سیمو کې د تاریخي ښاري معماري د ساتلو په برخه کې له پامه غورځولې. په آسیا کې یو شمیر نورو هیوادونو لکه دوبی او سینګاپور دا خبره چې د معماري عنعنوي ښې عصري عناصرونه او تکنالوژۍ سره متحد کوي ډیره ناوخته درک کړه او دا دواړه د یوه مثبت ملي هویت او د لا زیات متنوع د اقتصاد انکشاف د ډولونو لپاره هڅونکې دی.

د افغان کلتوري میراث او ادارو بیا رغونه یوه ستره ننګونه ده، او د دې لپاره د نړیوال او داخلي ملاتړ په لار اچول د پام وړ اهمیت لري. که چیرې موږ د افغانستان د تاریخ په دغه ستوزمن او بحراني حالت کې کوم اقدام و نه کړو نو بیا به هیواد نور هم په شاتګ وکړي. د یوه ګډ ملي هویت د ودې څخه د ګټو موخې د نژادي او مذهبي تقسیم کولو څخه خورا تیریږي او سوله او خپل منځي کلتوري دیالوګ په خپل ذات کې د اهمیت درلودونکی دی خو په کتلوري او تخلیقي صنعتونو کې د کاري فرصتونو د رامنځ ته کولو له طریقه د اقتصادي ودې ګټې د نړۍ په کچه نږدې ۳ تریلیونه امریکایي ډالره کیږي او نشي کیدای د راتلونکی لپاره د پایداره توریزم انکشاف له پامه وغورځول شي. یو څوک یوازې باید د ویتنام او کمبوډیا هیوادونو ته چې د ۱۹۶۰ کلونو راهیسې د سختې نیستي سره مخامخ دي، نظر واچوي، اوس مهال دواړه هیوادونه د نړیوال کتلوری توریزم او د کلتوري تولیداتو د صادرولو څخه په میلیاردونو ډالره تر لاسه کوي. د افغانستان ستر ګاونډي هیوادونه، هند او چین نه یوازې د کتلور، ستر صادرونکی هیوادونه بلکه ستر مصرف کوونکي هیوادونه هم دي او افغانستان باید دا فرصت له لاسه ور نه کړي او په وینا ښو وختونو ته انتظار وباسي.

د ۲۰۰۱ راهیسې، افغان حکومت د یونسکو په ملاتړ د عتیقه توکو د نا قانونه قاچاق د مخنیوی په اړوند د یو شمیر میثاقونو د منلو له لارې (په ۱۹۷۰ کې یونسکو او په ۱۹۹۵ کې UNIDROIT) او د نه لمس وړ میراث او کلتوري تنوع د ساتنې لپاره (یونسکو ۲۰۰۳ او ۲۰۰۵) او د حقوقي ښه والي لپاره یو شمیر تدبیرونه نیولی دي. په ۲۰۰۴ کال کې ملي قانون هم پیاوړي شو څو د ۱۹۷۰ کال د نړیوال میراث د میثاقونو په پلې کولو کې مرسته وکړي. د افغان میراث د ساتلو څخه سربیره، د نړیوالې ټولنې د زیات ملاتړ او افغان حکومت له اړخه د ښې همغږۍ له لارې کیدای شي دغه نړیوال حقوقي میکانیزمونه برابر شي چې په مرسته به یې د افغانستان لپاره مرستې تر هدف لاندې ونیولې شي، او د ګډ ملی هویت او پایداره ځایې صنعتونو پر بنسټ ولاړ کاري فرصتونه رامنځ ته کړي.

په مختصر ډول، د کتلوري تنوع وده او په خاص ډول د کلتوري میراث ساتنه، د هغه په محسوسه بڼو کې، (د بیلګې په توګه تاریخی ځلی، د لرغون پیژندنې سیمې او د موزیمونو شته اثار) او همدارنګه په محسوسه بڼو کې (لکه شفاهي عنعنات، عنعنوي موسیقی او ژبې) کیدای شي د دوه اړخیزه درک د بیا اعادې کولو لپاره د مهمو ټکو په حیث وکارول شي. د ګډ تاریخ او کلتوري عنعناتو د شتون پر سر د تاکید له لارې او د دې په درک کولو سره چې ټولنه د کومه ځایه څخه راغلې او بیا په راتلونکی کې چیرته ځي، کلتور د ملي هویت د ودې په برخه کې یومهم رول لوبولای شي. دا همدارنګه د نژادي تنوع او د کتلوري ویاړ د یوې سرچینې په حیث د هغوي د ګټو په اړه، ملي هویت، سولې د تامین او همدارنګه د افغان وګړو د اقتصادي پیاوړتیا په هکله مثبتو خبرواتروته لار هواره کړي. دغه ټول لاملونه په ملي پالیسیګانو او نړیوالو پراختیایي پروژو کې د کلتور مسلې ته د مسیر ورکولو په موخه ځای شوی او همدارنګه ولې دا ضروري ده چې په هیواد کې په ټولو سکټورونو کې د کلتوري پراختیا په نمونه کې د فعالیتونو غځولو ته دوام ورکول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د قیمتي جنسونو د قاچاق وړونکو په وړاندې لړۍ برياوې

اديتيا مهتا، يوناما

"لومړی ماته راشه" هغه له يوې هټۍ څخه په سوچه انگليسي ژبه کې غږ کړ. د هغه سترگې په پيريدونکو (مشتريان) ښخې وې، څوک چې له هغو جنسونو سره نا اشنا و لکه د عسکرو خولۍ يا د ۷۰ کلونو پخواني پلته بيزې ټوپکې او نور.

"زه نن ښې بيې درکوم. له ماسره هر څه شته- ټوپکې، چړې ، مجسمې، حتی زړې پيسې." ده ادامه ورکړه او زما توجه يې ځانته واړوله. گرانه وه چې له هغه ميز څخه سترگې واوړي چې تورې وربانديې ايښې وې، ځينې يې ښکلې شوې، ځينې زنگ وهلې وي چې ښايي يوه پيړۍ پخوا د عسکرو له خوا ټوټه شوې وي.

کله چې په دې پوه شوم چې زه د ده د وسلو او مهماتو له مجموعي سره مينه نه لرم، ژر يې يو قوطي پرانيست چې د فلزي پيسو څخه ډک وو او مختلف شکلونه يې درلودل.

"دغه يو يې د الکساندر د وخت څخه دی، يوه دانه يې ۴۵ ډالره بيه لري. له ما سره نقره يی پيسې هم شته. په گوته يې کړه چې و يې گورې."

د جمعې ورځې د ماسپښين مهال وو. زه د ايساف د جمعې ورځې په بازار کې ووم چې د کابل په ښار کې جوړيږي. کريم خان (نوم بدل شوی) چې يو فعاله گرځنده پلورونکی وو، بايد په محبس کې وای. او پيسې چې د الکساندر چاپ وربانديې وو، او له دويمې عمومي جگړې ټوپکې او هغه تورې چې غلو يا شهزاده گانو به کارولې بايد د کابل په موزيم کې د هغه د لايق رييس محمد مسعودي تر ساتنې لاندې وای:

"دغسې بازارونه ډير دي. په دغو مارکيټونو کې دکانداران د دې اجازه نامه لري چې لاسي صنايع وپلوري خو دوي د دې په ځای عتيقه (پخوانی) جنسونه پلوري." دغه خبره مسعودي وکړه چې په لومړي پوړ کې يې لوی دفتر درلود او د افغانستان په هکله په کتابونو او نقشو باندې ښايسته شوی وو. نوموړی زياته کړه "زما غوښتنه له چارواکو څخه دا ده که چيرې دوي زموږ له هيواد سره مرسته کوي، دې خلکوته بايد اجازه ورنه کړي چې پخواني اثار وپلوري. دغه راز زه له بهرنيانو څخه هيله کوم چې دغه جنسونه وا نه اخلي."

ملي موزيم په کابل کې حتی په رسمي ورځ هم ډير فعاله وي. په پرلپسې ډول کورني، بهرني خلک، او د هنر زده کوونکي له عکاسی کمرو او کتابچو سره هلته ورځي چې د موزيم په هغو دهليزونو او منزلونو کې ټوليږي چې د افغانستان د تاريخ او فرهنگ په باب اثار په کې اېښودل شوي دي.

خو د بودا له مجسمو، يوناني... يا د اسلامي دورې د خاورينو لوښو په څنگ کې، موزيم دغه راز د نړدې تاريخ ترخه يادونه هم ساتلې دي.

د ملک په اوږده او خونړۍ کورنۍ جگړه کې ملي موزيم ډير ځله د لوټمارانو، مرميو او راکټونو تر بريدونو لاندې راغي. طالبانو هم په موزيم حمله کړې ده او د بودا مجسمې يې په باميانو کې ړنگې کړې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسعودي وويل: "له ۱۹۹۲– ۱۹۹۵ پورې زموږ د ملي هنري اثارو څخه ۷۰ سلنه يې غلا شوي دي. په اټکلي ډول په همدې موده کې د افغانستان د ملي شتمنۍ ۷۰۰۰ ټوټې له موزيم څخه غلا شوې دي. دا يوه غمجنه او وحشتناکه دوره وه."

د دريو لسيزو جګړې او د طالبانو حکومت پای ته رسيدلی دی خو چور چپاول لا اوس هم دوام لري خو په بله بڼه. په هيواد کې د تاريخي اثارو ساحې اوس د قيمتي اثارو د پلټونکو، ليدونکو او ټولوونکو هدف ګرځيدلي دي چې د پخوانيو ابادو ځمکو پلټل يې پيل کړي دي.

مسعودي په دې باوري دی چې د دغو ساحو ساتنه او د هنري اثارو له وتلو څخه مخنيوی کول ګران کار دی چې حکومت اوس ورسره مخامخ دی. "زموږ حکومت په ټول ځواک کوښښ کوي چې د دې کار مخنيوی وکړي، خو حکومت په نورو ستونزو اخته دی او ګرانه ده چې په محدودو ځواکونو او وسيلو سره د دې کار مخنيوی وکړي."

د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت مني چې حکومت له دې ستونزې څخه خبر دی او د دې هڅې کوي چې د پخوانيو اثارو ځايونه وساتي، او د هغوي د ساتنې لپاره ساتونکي وګوماري. دغه کار ښې نتيجې ورکړې دي. مسعودي وايي "حکومت اوس ۵۰۰ کسيزه ښه قوه لري چې دغه ساحې وساتي او په دې توانيدلی دی چې په اتوو ولايتونو کې د غير قانوني کيندنې کارونه تر ولکې لاندې راولي. خو بيا هم موږ نورو پوليسو ته اړتيا لرو."

خو ايا د دې ساحو ساتنه د پوليسو له خوا د اوږدې مودې د حل يوه لار کيدای شي؟ د ملګرو ملتونو پوهنيز، علمي او کلتوري مرکز (يونسکو) په دې باور دی چې که څه هم د ساتونکو ګومارل د حل يوه لار ده، خو په دې اړه بايد نور زيات کارونه وشي.

په افغانستان کې د دې سازمان مشره شګيرو اويګي وويل: "د فرهنګی ميراث غير قانوني کيندنې، صادرول، او ليږدول زموږ له سترو انديښنو څخه يوه انديښنه ده. د دې کار څخه د مخنيوی لپاره زموږ درې لارې په نظر کې دي: د هغو خلکو د پوهاوي د کچې لوړول چې ساحې ته نږدې اوسي، عملي کارونه، لکه د ساتونکو ګومارل، او دريمه لار دا ده چې نړيواله ټولنه د دې هيواد فرهنګی شتمنۍ ته د درناوي کولو غږ پورته کړي."

يونسکو چې په افغانستان کې له ۲۰۰۲ م راهيسی کار کوي، د نورو برخه والو ترڅنګ د افغانستان د فرهنګی ميراث په ساتلو کې بوخته ده او له ۲۰۰۳ راهيسې يې د هنري ټوټو په راګرځولو کې "لويه ونډه" درلودلې ده. دغه راز، يونسکو د اوږدې مودې اقد امات نيولی دي لکه د باميانو د ساحې په شاوخوا کې د ساتونکو ګومارل، او له افغاني چارواکو سره مرسته کول چې هغه قانوني چوکاټ ته عملي بڼه ورکړي د فرهنګی شتمنۍ د نا قانونه صادرولو او ليږدولو منع کول په هغو تړونونو پورې تړلي دي، چې په وروستيو وختونو کې يې لاسليک کړي دي.

د فرهنګی شتمنيو د نا قانوني واردولو، صادرولو او ليږدولو د منع او مخنيوی کنوانسيون له منلو وروسته (پاريس ۱۹۷۰) افغان حکومت په ۲۰۰۵ کې د دې جوګه شو چې ۸۵۰۰ ټوټې له دنمارک، سويس، ناروي، امريکا او انګلستان څخه بېرته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۹ په پیل کې افغان چارواکو یوه بله مهمه بریا هم درلوده کله چې د انګلستان حکومت ۲۰۹۸ ټوټې ببرته ورکړې چې په تیرو دوو کلونو کې د لندن په هیترو هوایي ډګر کې نیول شوې وې. په دې اثارو کې د میزولیتیک، نیولیتکی او اسلامي دورې اثار شامل وو چې ځینې یې (۱۰۰۰۰) کلونه پخوا وخت پورې تړاو لري.

"په لومړی سر کې بریتانیا موږ ته د دې هنري ټوټو انځورونه ولیږول. موږ هغه وپیژندل او د ډیپلوماتیکو چینلونو له لارې مو هغه بېرته وغوښتل، کله چې الوتکه کابل ته ورسیدله او کله چې موږ بکسونه په موزیم کې پرانیستل، دا زما لپاره ډېر د خوشحالۍ وخت و." دا خبره مسعودي په داسې وخت کې وکړه چې په ویاړ سره یې هغې بېرته راوړل شوې قیمتي شنه لوښي ته اشاره کوله چې په دولسمه پیړۍ پورې یې تړاو درلود او اوس د ننداري لپاره په موزیم کې ایښې دی.

له حکومت سره یو ځای نورو سازمانونو لکه د افغانستان د کلتوري میراث ساتونکې ټولنه چې په ۱۹۹۴ کې د داسې با احساسه اشخاصو له خوا جوړه شوه لکه نانسي دوپري چې هغوي هم د جنسونو په بېرته ورکولو او اخیستلو کې له حکومت سره مرسته کړې ده.

خو افغانستان تر کومه وخته پورې د نورو په سخاوت باندې تکیه کولای شي چې خپل فرهنګ وساتي؟ مسعودي په دې باور دی چې یوازې افغانان کولای شي چې د افغانستان د شتمنیو په ساتلو کې ستره ونډه ولري او هغه د راتلونکو نسلونو لپاره خوندي وساتي. هغه زیاته کړه: "زموږ د خلکو له مرستې پرته به ګرانه وي چې د قاچاق مخه ونیسو. خلک دلته تعلیم نه لري او دوي د هغو جنسونو په ارزښت نه پوهیږي چې دوي یې په قاچاق کې مرسته ورسره کوي. دوي باید د دې له ارزښت څخه خبر شي."

مسعودي یوه قانع کوونکې خبره وکړه. داسې خلک لکه کریم خان چې د کابل د ایساف په بازار کې په غیر قانوني ډول جنسونه پلوري باید تعلیم واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرهنګ لپاره د افغا خان پانګه

د فرهنګ لپاره د آغا خان پانګه
ویب پاڼه: www.akdn.org/aktc

له ۲۰۰۸ کال راهیسې د فرهنګ لپاره د آغاخان پانګې د کابل د ښار د تاریخي ځایونو او منظرو د بیا رغونې لپاره یولړ نوښتونه ترسره کړي دي. د دې سربیره چې د ډېرو مهمو لرغونو میراثونو د ساتنې لپاره کار شوې دی، د دغه پانګې د پروګرام موخې دا دي چې د خلکو د ژوند شرایط د کار د تشدیدي لوړتیا د لارې ښه شي او د افغان صنعتکارانو او مسلکي کسانو د مهارتونو د پرمختیا لپاره د اقتصادي چارو د ښه والي مسلې ته پام واړول شي.

تر اوسه پورې، د دې پانګې د ۶۰ تاریخي عامه ځایونو او شخصي ودانیو شخه د زیاتو د بیا ترمیم او بیا ودانۍ چارې پرمخ بولې دي، چې د بنسټیزو زیربناوو نو کولو سره چې نږدې د ۵۰۰۰۰ شخه د زیاتو کسانو لپاره یې چې په کابل او هرات کې په تاریخي ودانیو کې اوسیږي د کار او ګټې د لاسته راوړلو امکانات چمتو کړي دي. د دې سربیره پانګې د افغانستان همکارو موسسو ته تخنیکي مرستې برابروي چې دا د هغو هلو ځلو یوه برخه ده چې د پلانګذارۍ او د ښاري مدیریت د پروسو اغیزمنتیا باوري کړي. د دې یوه ډېره مهمه ساحه دا ده چې د کابل په پوهنتون کې د مسلکي زده کړو ملاتړ وکړي.

له ۲۰۰۴ راهیسې د مرکزي آسیا لپاره د اغا خان د موسیقۍ د هنر د نوښت لاندې په کابل او هرات کې د موسیقۍ ښوونځي فعال شوي دي چیرته چې د ۱۰۰ شخه زیات زده کوونکو ته د موسیقۍ د عنعنوي الاتو په برخه کې د موسیقۍ د هنر د استادانو له خوا زده کړې ورکول کیږي.

په ۲۰۰۹ کې د فرهنګ لپاره د آغا خان پانګې افغان فرهنګي نوښت په لاره واچولو چې موخه یې د هغو کسانو ترمنځ د همکارۍ او همغږۍ راوستل دي چې د عنعنوي مهندسۍ، لاسي صنعتونو، د ښکلو هنرونو، فولکوریکي موسیقۍ اوټولنیز تاریخ کې کار کوي.

AGA KHAN TRUST FOR CULTURE

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسې دلرغون پېژندنې پلاوی په افغانستان کې

ډافا (DAFA) په ۱۹۲۲ کې د افغانستان د دولت په غوښتنه جوړ شوی دی، څو په هیواد کې د لرغون پېژندنې څېړنې ترسره کړي. د دوهمې نړیوالې جګړې پرمهال د یو څنډ وروسته د کیندنو چارې د ۱۹۴۶ څخه تر هغه د بندیدو پورې په ۱۹۸۲ کې روانې وې. په ۲۰۰۲ کې د هغې موافقې له مخې چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت او د فرانسې د بهرنیو چارو وزات ترمنځ ترسره شوه د دې پریکړه وکړه چې د ډافا فعالیتونه په افغانستان کې بیا له سره پیل کړي.

د پلاوي موخه دا ده چې د فرانسې- افغان د لرغون پېژندنې د ماموریتونو د لارې د افغانستان د پخوانیو عنعنوی تاریخ په اړه پوهاوي پراخه کړي. په دې کې د لرغوني پاتې شونو د ثبت چارې او د څېړنې د داسې علمي پروګرامونو په چوکاټ کې د حفریاتو او کیندنو د کارونو پرمخ بول دي چې هغه ساحې او ځآیونه وساتل شي چې د غیر قانوني حفریاتو په نتیجه کې اغیزمن شوي دي او یا هم د پرمختیایي پروګرامونو د پلې کولو د لارې تر ګواښ لاندې دي. د ډافا نورې موخې دا دي چې د لرغونو اثارو د مسلکي کسانو روزنه ترسره او د افغانستان د لرغونې میراث تحفظ، بیا راژوندي کول او وده تامین شي.

د دغې موسسې د عملیاتو اساسي ساحه د افغانستان په شمال د بلخ په ولایت کې ده. ډافا په دوو ساحو کې کیندنې کوي (د بلخ په زاړه ښار او چشمه صفا کې چې د بلخ په شمال کې د ۲۰ کلیو میترو په واټن یوه مهمه ساحه ده) چې د اغا خان د فرهنګی پانګی سره په همکارۍ کې کار کوي چې د حاجی پیاده (نوګمبد) د جومات د بیا جوړونې د چارو مطالعه ترسره کړي. ډافا همدارنګه د لرغون پیژندنې د ملي انستیتیوت سره تخنیکي مرستې کوي چې د لوګر د ولایت د مس عینک په سیمه کې د بودایي مرکز کیندنې ترسره شي.

په افغانستان کې د فرانسې د لرغون پېژندنې پلاوي
ویب پاڼه: www.dafa.org.af

د افغانستان د فرهنګی میراث د ساتنې ټولنه

په ۱۹۹۴ کې ځینو علاقه مند کسانو د ډلې په نوښت چې په کې نامتو تاریخ پوه نانسی هاچ دوپری شامله ده د افغانستان د فرهنګی میراث د زیانمنتیا په پوهاوي سره د **SPACH** ټولنې د دې لپاره کار وکړ څو فرهنګی میراث ته د بیا رغونې د ټول بهیر د هلو ځلو د نه جلا کیدونکی برخې په توګه وده ورکړي. دغه موسسه د افغاني ټولنې سره په همکارۍ کې ملګرتوب وکړ څو خبرتیا او پوهاوی ته د فرهنګی میراث د مرکزي برخې په توګه او دا چې افغاني میراث د سولې په راوستلو کې مهم نقش لوبولی شي، توجه وکړي.

د ۱۹۷۹ کال څخه را په دې خوا د جګړو د پیل څخه اساسي تاریخي آبادات، اثار او لرغونی سیمی ساحې د هیواد په کچه د جګړو، چور او بې پروایې له امله تر ګواښنې لاندې راغلل. دغه تهدید او ګواښ په ۱۹۹۲ کې د کابل د موزیم د لوټولو او ویجاړولو سره خورا زیات شو، او په ۲۰۰۱ کې خپل اوج ته ورسید چې نړیواله ټولنه په بامیانو کې د بودا د مجسمو د الوزولو شاهده وه.

یو له هغو ځانګړو لاملونو څخه چې د افغانستان د فرهنګي میراث د ساتنې د ټولنې بنسټ ایښودونکي یې دې ته متوجه کړل د کابل د موزیم چور او غلا کول وو. د ۱۹۹۴ او ۱۹۹۶ کلونو ترمنځ ټولټال ۴۸ مهم اثار چې د کابل د موزیم څخه غلا شوي و، د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت ته ددغې ټولنې له خوا راستانه شول.

SPACH د ۲۰۰۸ کال څخه فعال دی
د افغانستان د فرهنګي میراث د ساتنې د ټولنې ویب پاڼه:
www.spach.info

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونسکو - افغانستان

د ملګرو ملتونو د علمی، تعلیمي او کلتوري سازمان په افغانستان کې له ۲۰۰۲ راهیسې کار کوي او د حکومت او د افغاستنان له خلکو سره مرسته کوی چې د بیا رغونې او پرمختګ په لار کې پرتې ستونزې هوارې کړي. د نورو فعالیتونو په څنګ کې یونسکو د دې هیواد د شته من کلتور او تاریخي میراث په خوندي ساتلو کې هم مصروف دی. د یوناما ادیتیا مهتا په افغاستنان کې د یونسکو له مشر شیګرو اویاګی سره د دې سازمان د اندیښنو او د راتلونکې لپاره د هغه د پلانونو په باب خبرې کړې دي.

یونسکو د افغانستان د بډایه کتلور او تاریخی میراث د خوندي ساتلو لپاره څه کوي؟

د یونسکو مرستې له دې هیواد سره د کلتوري او تاریخي میراث د ساتلو په اړه په دریو برخو کې کیږي. لومړی د موجودو کلتوري میراثونو ساتنه لکه په بامیان، هرات او یا په موزیمونه کی. دویمه برخه د هغو کلتوري میراثونو ساتنه او غوړونه ده چې موږ د اطلاعاتو اوکلتور له وزارت سره هم کار کوو چې د دې وزارت موسساتي ظرفیت لوړ شي، خاصتا په داسې مهمو برخو کې لکه د یوې هر اړخیزې کلتوري پالیسي طرح کول د دی هیواد لپاره.

افغانستان اوس په داسې مرحله کې دی چې ډیرې پیسې دې هیواد ته راځي چې انکشافي کارونه سرته ورسیږي، په هر ځای کې سرکونه جوړیږي، تعمیرونه راپور ته کیږي. د ښارونو د پرمختیای کارونو یوه منفي جنبه دا ده چې په دې ترڅ د تاریخي ځایونو د ساتنې په وړاندې ستونزی پیدا کوي. تاسې له دې څخه اندیښمن یاست؟ څرنګه کولای شي دغه دواړه کارونه سره همغږي کړئ؟

یو ډیر شمیر کلتوري ساحې له پرمختیایي کارونو څخه اغیزمنې شوې دي، لکه د جام منار، د هرات زوړ ښار. د سرکونو د جوړولو له امله او دا حقیقت چې د کلتوري پالیسي مراعات نه کیږي، ځینې زیانونه اوس څرګند شوي دي. یونسکو هڅه کوي چې څنګه وکولای شي هغې موافقې ته احترام وشي چې له حکومت سره د دې شتمن کلتوري میراث د خوندي ساتلو به اړوند لاسلیک شوی دی.
د هرات په برخه کې موږ له والی او له محلي حکومت سره ډیرې ښې جلسې درلودې او دوی موږ ته د دې ژمنه راکړه چې دغې موافقې ته عملي بڼه ورکړي او تاریخي میراثونه وساتي. البته موږ به دې پوهیږو چې پرمختیای کارونه ضروری دي او ممکنه نه ده چې هغه هېر شي. مګر موږ په دې هم بوهیږو چې پرمختیا او میراث باید دواړه څنګ په څنګ وساتل شي او یو بل سره بشپړ کړي. د مثال په ډول، په بامیان کې چیرې چې په تیرووختونو کې ډیر زیانونه رسیدلی دی، انکشافي کارونه روان دي. کله چې یو ځلې په دې هیواد کې سوله ټینګه شي، بامیان کولای شي د دې هیواد په پراختیا کې د توریزم د پراختیا او د لاسي صنعت د پرمختګ له لارې لویه ونډه واخلي. دغه اړخونه د پرمختیا له نظره هم د اهمیت وړ دي. په بله ژبه، کلتوري میراث د هیواد په پراختیا کې هم نقش لري.

د لاسي صنعت د محصولاتو قاچاق چې له افغانستان څخه بهر ورل کیږی یوه لویه ستونزه ده. ایا د دې کار د مخنیوی لپاره کافي کار کیږي؟

د کلتوري میراثونو ناقانونه کیندنې، صادرول او لیږدول د یونسکو له لویو اندیښنو څخه دی. د ناقانونه کېندنو او صادرولو په اړه دوه تړونونه لاسلیک شوې دي. موږ هڅه کوو چې څنګه کولای شو دغه قانوني چوکاټ د حکومت په مرسته نافذ کړو.

په کابل کې د یونسکو دفتر د ۲۰۰۲ کال په جون کې جوړ شو څو د هغو ساختماني چارو په برخه کې مرسته وکړي چې د ملګرو ملتونو او د نړیوالې ټولنې له خوا یې مسوولیت اخیستل شوی دی. یونسکو د ملګرو ملتونو یوه اختصاصي موسسه ده چې په افغانستان کې د سولې او ټیکاو لپاره د معارف، علومو، فرهنګ او مخابرا تو د هر اړخیزو پروګرامونو د لارې د سولې بنسټونه کښیږدي.

د دې پروګرام د یوې برخې په توګه د کابل د دفتر د فرهنګ ځآنګه لا زیات د افغانستان د قابل لمس او غیر قابل لمس کیدونکې فرهنګي میراث د فرهنګي تنوع او بشري حقونو د ودې لپاره په مستقیم ډول د تحفظ او ساتنې په چارو تمرکز کوي.

یونسکو همدا اوس د فرهنګي پرمختیا پروژې د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت سره د افغنستان په بیلا بیلو ولایتونو کې پلې کوي او همدارنګه د فرهنګي میراث د ودې د فرهنګې پالیسیو د پرمختیایی، موسساتي همکاریو او د دې سکتور د څواکمنتیا لپاره د کنوانسیونونو د تطبیق پراخه پروګرامونه پرمخ بیایي.

په دغو فعالیتونو کې د افغانستان د نړیوالو میراثونو د ساحو لکه د جام منار او د بامیانو ساحه، په هرات کې د ګوهر شاد بیګم مقبره، په غزني کې د عبد الرزاق مقبره د ساتنې او پرمختیا *نوښتونه*، د ملي موزیم او سیمه ییزو موزیمونو بیا رغونه، او فرهنګي میراثونو لپاره په بیلا بیلو مضمونو کې د متخصصانو روزنه هغه څه دي چې په نورو پروژو او فعالیتونو کې شامل دي.

د ملګرو ملتونو تعلیمي، علمي او فرهنګی سازمان (یونسکو)
ویب پاڼه: www.unesco.org

UNESCO
United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ همدارنګه د دې هڅه کوو چې په خپله هم اقدام وکړو، د مثال په ډول موږ د باميانو په کلتوري ساحه کې اتيا تنه امنيتي کسان ګمارلي دي، د ناقونه کيندنو د مخنيوی لپاره کافی امنيتي تياری نشته. له بهر څخه او حتی له داخل څخه هم خلک په داسې نا قانونه فعاليتونو کې لاس لري. د دې فعلايتونو د مخنيوی لپاره موږ درې لارې په نظر کې نيولې دي. د ساحو په شاوخوا کې اوسيدونکو خلکو د خبرتيا لوړول، عملي کارونه لکه د ساتونکو ګمارل او دريمه لار يې د بين المللی ټولنې د اواز جګول دي چې د دې هيواد بډای کلتوری ميراث وساتي. ناقانونه کارونه (غير قانوني حفريات او نور) ډيرې ژورې ربښې لري. په دې پوهيدل ګران دي چې څوک په دې کارونو کې لګيا دي.

فکر کوئ چې افغانان دې ته اړتيا لري چې د خپل کلتور څخه زياته خبرتيا ولري؟ دا يوه لار ده چې خلک هغه څه چې د دوی په هيواد کلتوري اثار وساتي.

هو دغه په رښتيا يوه ډيره مهمه جنبه ده. بين المللی خبری رسنی نن ورځ ټاکنې او امنيتي مسالې تر پوښښ لاندې راولي. دغسې مسالې هميشه موجودې وي او په اساني سره پيدا کيږي. مګر پخپله دغه هيواد بايد يو مثبت پيغام وليږي څو دنيا ته خپل شتمن تاريخ او کلتور وپيژني. دا د دې هيواد د راتلونکی پرمختيا لپاره يو مهم جز دی. بين المللی ټولنه د دې انديښنه لري چې څنګه کولای شي ښېړنی مرستې ورسوي. مګر په عين وخت کې افغانستان بايد په خپل څرګند او نا څرګند کلتوري ميراث باندې و وياړي.

کولای شي موږ ته د هغو پروژو په اړه څه ووايي چې تاسې يې ډير ګټورې ګڼئ؟

د باميانو د ساتنې لپاره ډيرې پيسې خرڅې شوي دي. موږ له ۲۰۰۲ څخه راهيسې نږدې ۵ ميليونه ډالر مصرف کړی دي. موږ اوس په دريمه مرحله کې يو. د ايټاليا، جاپان او جرمني کارپوهان د يونسکو ترهمغږی لاندې له وزارت سره کار کوي. بله تاريخي ساحه چې نړيوال اهميت لري، جام منار دی. کار بايد ادامه پيدا کړي، مګر د امنيتي او لوژيستکي ستونزو له امله موږ د کار د اوسنی کچې څخه راضي نه يو.

اديتا مهتا، يوناما
يونسکو، افغانستان
www.unesco.org/kabul

افغانستان او د ابريشم لار: د نړۍ د سوداګرۍ مرکز

بيجان عمراني

لويديځې نړۍ اکثرا د اسيا او شرقي هيوادونو په باب داسې عقيده درلوده چې دغه ځمکې ابادې او له نعمتونو څه ډکې وې. په ۱۹ پيړۍ کې يوه شاعر، ايلرونکې فليکر دغه نظر داسې توضيح کړی دی چې د ختيځ په لورې لار يې "طلايې لار" بللې ده.

که څه هم ښايې لويديځه نړۍ د افغانستان په اړه په اوسنی حالت کې داسې نظر ونلري، خو په تيرو څو سوه بلکه په زرهاوو کلونو په لويديځ کې عمومي نظريه دا وه چې په ختيځ (او افغانستان) کې ډيره شتمنې شته. دغه نظريه په رښتيا هم سمه وه. اروپا څو سوه کاله، د نړۍ په کچه يوه داسې سيمه وه چې غربت پکې و او بې ارزښته وه، او ختيځ د پريمانی سيمه وه چې د دنيا دلوړې کچې سوداګري او علمي لاس ته راوړنې يې درلودې او د افغانستان نقش په دې برخه کې مخکښ و.

د افغانستان جغرافيايي موقعيت هغه ته ډېر ګټور دی. افغانستان د مرکزي اسيا په زړه کې واقع دی، او د پخوانی زمانې د سوداګرۍ په لار کې يې يو مرکزي موقعيت درلود، چې د ابريشم د لارې په نوم ياد شوی دی او د اسيا هرې برخې ته غځيدلې وه. ځينې يې د ختيځ په لورې چين ته، ځينې يې د شمال په لورې بخارا سمرقند او خيوې او له هغه ځايه د کوچيانو دښتو ته ځينې يې د جنوب په لورې هند ته او نورې يې د لويديځ پله لورې ايران ته او له هغه ځايه د مديترانې بحر او اروپا ته غځيدلې وې. مالونه چې هر ځای ته وړل کېدل، بايد له افغانستان څخه تېر شوی وی. په دې ډول هغه افغاني ښارونه چې په دې ستراتيژيکه ليکه کې پراته وو کولای شوای چې له سوداګيرې څخه ډيره ګټه پورته کړي.

د نړۍ په سوداګري باندې د افغانستان اغيزه ډير پخوانی تاريخ لري. د مثال په توګه د مصر د فرعونانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنازې په معروفه چپنه کې د لاجورد غمي د افغانستان له بدخشان څخه په ۱۳۰۰ له زیږدیز څخه مخکې صادر شوي دي. له دې څخه پخوا په ۲۵۰۰ له میلاد څخه مخکې د لاجوردو غمي له افغانستان څخه عراق ته صادر شوي چې د پخواني ښار او د پاچا سره به په قبر کې د موسیقۍ له آلې سره یو ځای خښېدل. د دغو ځینې نمونې د بریتانیې په موزیم کې لیدل کیږي. له دې څخه معلومیږي چې د سوداګرۍ لارې تر کومو ځاینو غځېدلې وي او څومره موده یې دوام کړی دی.

له میلاد څخه مخکې په دویمه پیړۍ کې ښکاره وه چې د سوداګیرۍ لارې چین ته هم رسیدلې وې. په ۱۳۰ کال کې له میلاد څخه پخوا چینايي سیاح ژانګ کیان چې د چین د امپراطور له خوا رالیږل شوی و د افغانستان په شمال کې په بلخ کې له اوسیدونکو خلکو سره رابطه ټینګه کړه. ده وموندله چې دغه خلک "څیرک سوداګر" دي او بلخ "داسې بازارونه درلودل چې هر راز سوداګریز توکې په کې پلورل کیدل". د ژانګ کیان له ماموریت څخه لیږ موده وروسته د سوداګرو هیئتونه په منظم ډول له چین څخه د روم د امپراطورۍ په لورې په خوځښت کې وو او د ابریشم لار په پوره ډول فعاله شوه.

د ابریشم لار د میلاد څخه یوه پیړۍ مخکې بیا تر میلاد وروسته تر دریمې پیړۍ پورې په پوره قوت فعاله وه. به دې موده کې د افغانستان په خاوره د کوشانیانو ولکه وه، چې نه یوازې اوسنی افغانستان، بلکه د پاکستان، تاجکستان او ازبکستان ځینې برخې یې هم تر کنترول لاندې وې. د کوشانیانو تر لاس لاندې په لویه کچه سوداګیرې کېدله، له چین څخه وریښم، له بدخشان څخه لاجورد او لعل، له هند څخه مسالې، عاج او د اوبدلو جنسونه، د پارس له امپراطورۍ څخه وریښمن کالي، او د روم له امپراطورۍ څخه تیار جوړ شوي جنسونه لکه طلا، جوړ شوي غمي، د ښېښې ګیلاسونه، امبر، تیار کالي او مجسمې به راوړل کېدل.

د کوشانیانو د دورې ځینې مهمې شتمنی په افغانستان کې په ۱۹۳۷ کې هغه مهال پیدا شوې، کله چې بګرام ته نږدې په کاپیسا کې چې د کوشانیانو د اوړی د موسم پایتخت راوکندل شو. سوداګریزې توکې چې کشف شوې وو داسې اجناس په کې شامل و، چې د ټولې پخوانۍ نړۍ څخه راتلل: له مصر او سوریې څخه داسې ګیلاسي ګلدانۍ وې چې ډیرې ښې رنګیدلې وې، له هند څخه عاج چې ډیر په مهارت سره ګندل شوي او حتي د رومي او یوناني خدایانو مجسمې موجودې وې چې له ایټالیا څخه راوړل شوې وې. ددغو اجناسو اندازه او د دوی تنوع به دې وخت کې نه یوازې افغانستان د سوکالۍ نښانې ورکوي، بلکه دا هم څرګندوي چې دغه هیواد له کومو لرې پرتو هیوادونو سره اړیکې درلودې.

د ابریشم لار نه یوازې د شتمنې او د عالي جنسونو د سوداګرۍ له امله مهمه وه، بلکې دغه لار دغه راز د نظریاتو د تبادلې او انتقال له ا مله هم د اهمیت وړ وه.

شاعر جیمز ایلروی فلیکر چې د یوه داسې سوداګر انځور وباسي چې د ابریشم د لارې تکل یې کړی دی وایي چې دې د ختیځ په لوری د دې لپاره په سفر نه ځي چې پیسې لاس ته راوړي، بلکه ده "د علم او پوهې سره مینه درلوده" دینونه لکه بودیزم د سوداګرو او ابریشم د لارې د دې لارې د مسافرینو دین و. د افغانستان د ځینو مهمو پېښو بیانونه له اتمې پیړۍ څخه مخکې د چینايي مسافرینو له خوا ورکړل شوي دي، چې هندوستان ته د افغانستان له لارې د بودیزم د اثارو لپاره تلل. په افغانستان کې دغو مسافرینو او سوداګرو چې له دې لارې به تېریدل او له مختلفو ځاینونو څخه راتلل مختلفې نظریې سره ګډولې او له زړو نظریو څخه په دې ډول نوې هغې راووتلې. په بامیانو کې د بودا مجسمې چې اوس ړنګې شوې دي د دې خبرې ښه ثبوت ورکوي د بودا دغه مجسمی د یوناني هنر او د هند د مذهبي او هنري مفکورو یوه نمونه وه، چې په افغانستان کې د کوشانیانو په دوره کې جوړې شوي وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز، اسلام هم چې افغانستان ته په اتمه پیړۍ کې راغلې دی له همدې لارې را رسیدلی دی چې سوداګرو به پرې تګ راتګ کاوه او ډېر زیارتونه، د دوي جوړښت او په ځینو مواردو کې د دوي رسوم او عادتونه ښايي چې له نورو مذهبي مفکورو سره د یو ځای کېدو په ذریعه د اسلام له خوا منل شوي او خپل شوي وي.

د کوشانیانو له دورې وروسته د سوداګرو شبکه له ستونزو سره مخامخ شوې ده. په دې وختونو په بې نظمي کې و چې د میلاد په څلورمه او شپږمه پیړۍ کې امپراطورۍ په افغانستان کې له پرزیدو سره مخامخ شوې ځکه چې هغه عایدات چې د سوداګرۍ له لارې دوي ته راتلل محدود شول. دغه راز کله چې تجارت وده کړې ده امپراطورۍ هم ورسره غوړیدلې ده. ددې یوه ډېره ښه او ورستی نمونه په افغانستان کې د تیموریانو امپراطورۍ (۱۴- ۱۶ پیړۍ) وه کله چې د سوداګرو په مخ لویدیځ او چین ته لارې پرانیستل شوې.

دا هغه وخت و چې ځینې لوې اسلامي مانۍ ودانې شوې دی، د مثال په ډول په هرات کې سوساله، او د اسلامي نړۍ لويو لیکونکو لکه جامي دلته کار کاوه، خو باید وویل شي چې دغه اسلامي مانۍ په دې وخت کې د سوداګریزو اجناسو او نویو مفکورو د راتګ په نتیجه کې جوړې شوې وې او چینایي طرز په هغو کې لیدل کیږي او په اسلامي قانون کې د مغولو قانوني نظریې ځای شوې دي.

د ابریشم لار په ۱۵ او ۱۶ پیړیو کې ودریده کله چې بحري تکنالوژي پرمختګ وکړ، په دې ذریعه ډېره اسانه شوه چې سوداګریز جنسونه په ټوله نړۍ کې د وچې له لارې نه بلکه د بحر له لارې ولیږدول شي. کله چې بحري لارې پرانیستل شوې او د ښه کیفیت مالونه له دې لارې لیږدل پیل شول د افغانستان پاچاهي د خپلو عایداتو یوه مهمه سرچینه له لاسه ورکړه. خو سره له دې هم د ابریشم د لارې ځینې اثار لا اوس هم په افغانستان کې وینو. په لارۍ موټرو کې چې د پېښور او جلال آباد تر منځ ځي راځي هغه رنګونه او نخښې نښانې پرې لیدل کیږي طلسمانو یو عصري شکل دی چې کاروانونو به د افتونو د دفاع په نیت کارول. د ابریشم د لارې ځینې عادتونه لکه په لار کې په زیارتونو د کالیو ټوټې پریښودل لا تر اوسه هم رواج لري، او د افغاني کلتور یوه مهمه برخ یانې د مېلمه پالنې دود د ابریشم دلارې د هغو پر تیمنو ورځو اثار دي کله چې به سوداګرو ته له نورو هیوادونو څخه ښه راغلاست ویل کېده، ځکه چې دوي به نه یوازې شتمنې راوړه، بلکه له ځانه سره به یې نوې عقیدې رالیږدولې.

بیجان عمراني په افغانستان باندې ډېرې لیکنې کړې دی لکه، افغانستان: یوه مقدمه او لارښود، چاپ، د ده نوی کتاب، د اسیا وچه: د ابریشم د لارې او د سایبیریا په باب د مسافرینو کیسې. د ۲۰۱۰ په اپریل کې به چاپ شي. دې د شاهي جغرافیایي ټولنې او شاهي اسیایي ټولنې کارمند دی او د اسیا د چارو د ژورنال په مدیره هیئت کې شامل دی. اوس دې په انګلستان کې د ایتون په کالج کې استاد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

AFGHAN UPDATE

Afghan Update February 2010, No.22

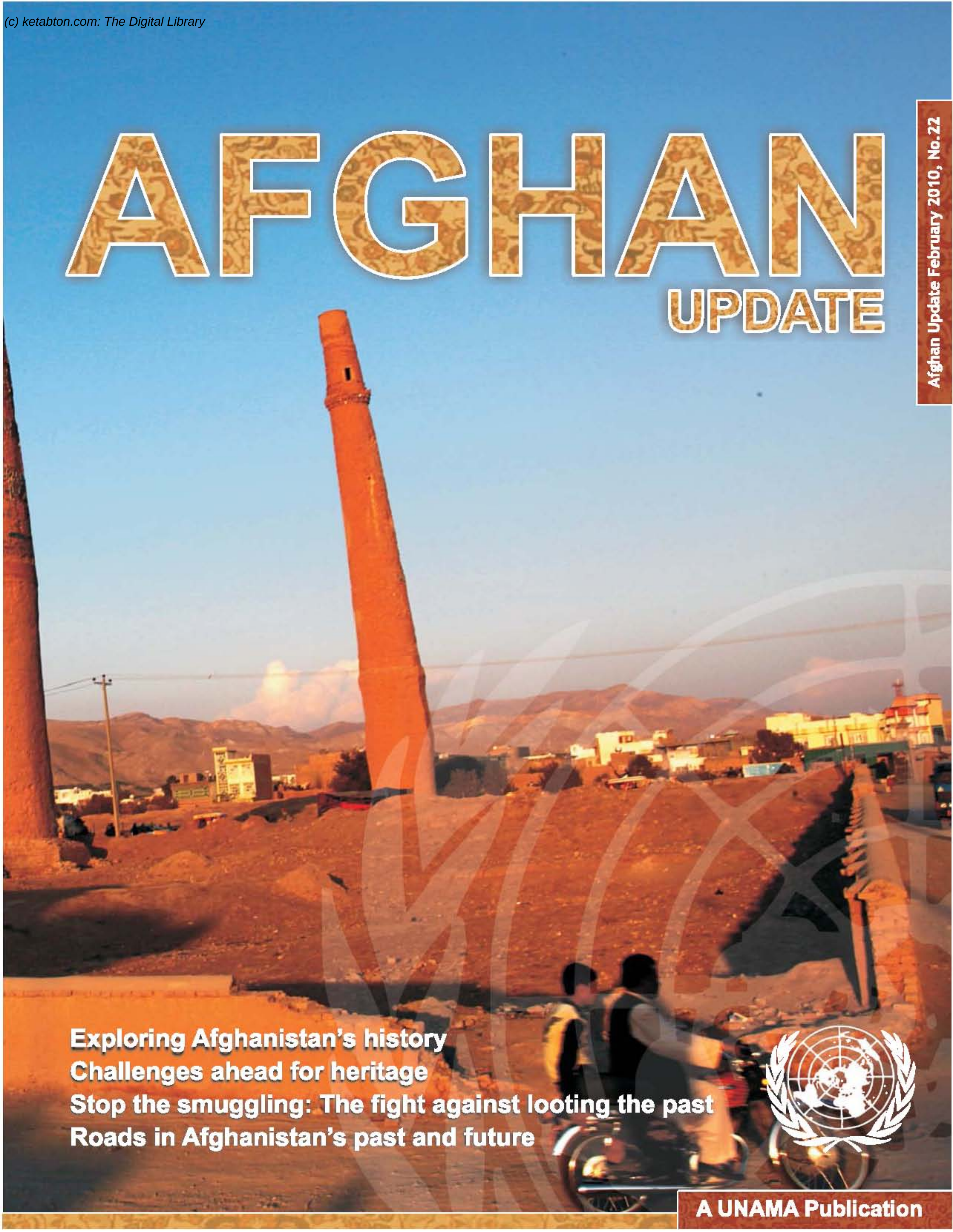

Exploring Afghanistan's history

Challenges ahead for heritage

Stop the smuggling: The fight against looting the past

Roads in Afghanistan's past and future

A UNAMA Publication

(c) ketabton.com: The Digital Library

AFGHAN UPDATE is published by UNAMA's Strategic Communication and Spokespersons Unit.

The United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA) was established on 28 March 2002 through United Nations Security Council Resolution 1401. UNAMA's key role is to promote peace and stability in Afghanistan by leading the efforts of the international community. Together with the Government of Afghanistan, the Mission supports the rebuilding of the country and the strengthening of the foundations of peace and a constitutional democracy.

Website: www.unama.unmissions.org

Afghan Update

Afghan Update February 2010, No.22

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library